

1948-1953 METŲ ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI

Tarybinė santvarka Lietuvoje užtikrino pilnutinį visų mokslų šakų vystymąsi ir klestėjimą. Raikšmingų laimėjimų pasiekė ir jaunas Lietuvos archeologijos mokslas, buržuazijos viešpatavimo laikais Lietuvoje neturėjęs jokių sąlygų ir perspektyvų. Apie platesnio masto tyrinėjimus, didesnes ekspedicijas tuomet tegalima buvo vien svajoti. Tarybinės santvarkos dėka šios svajonės tapo realybe. Apie tai liudija ne tik eilė tarybinės vyriausybės nutarimų kultūros paminklų apsaugos reikalu, bet ir kiekvienais metais vykdomas intensyvus tiriamųjų bei žvalgomųjų ekspedicijų organizavimas.

Istorijos ir Teisės Institutas archeologinių paminklų lauko tyrinėjimų darbus pradėjo nuo 1948 metų, organizuodamas atskirų archeologinių paminklų tyrinėjimus ir žvalgomasias ekspedicijas. 1948-1953 m. archeologinių ekspedicijų metu surinkta daug vertingos archeologinės daiktinės ir aprašomosios medžiagos, kuri turi dideles mokslines reikšmes. Nurodytame laikotarpyje vesti kasi nė jimai: 1 piliakalnio, 7 plokštinių kapinynų, ir 10 pilkapynų. Be to, praveistos trys archeologinės žvalgomosios ekspedicijos. Čia duodama trumpa apžvalga pačių svarbiausių tyrinėtų paminklų, atliktų 1948-1953 metų bėgyje. Nurodomos taip pat kitos svarbesnės žinios apie archeologinius radinius.

I. Piliakalnių tyrinėjimai.

1. Piliakalnio km. Nemenčinės raj.

Piliakalnis tyrinėtas 1952-1953 m. Jis yra "Stalino" vardo kolūkio žemėje ir guli Piliakalnio kaimo pietiniame gale, deš. Nemenčinės upelio krante, apie 1,5 klm. atstu į šiaurę nuo Nemenčinės miestelio. Piliakalnis yra įrengtas kranto iškyšulyje. Jo aikštelės yra ištęstą trikampio formos, siaurėja pietų kryptimi. Aikštelės ilgis apie 87 m. plačiausia gi vieta siekia 45 m. Aikštelės šiauriniame plačiausiame gale supiltas galingas pylimas. Piliakalnio aikštelėje, maždaug josios viduryje, skersai rytai-vakarai kryptimi - eina gana gilus, iki 2 m gilumo ir apie tiek pat pločio-griovys.

Dviejų metų bėgyje ištirta piliakalnio aikštelės pietinė dalis apie 540 m², vakarinio šlaito dalis apie 250 m², padarytas skersinis pylimo piūvis per vidurį ir vakarinio šlaito papėdėje ištirta pakilimėlio vakarinė pusė.

Piliakalnio aikštelėje susidurta su kultūriniu sluoksniu, kuris nėra visur vienodas. Rytinėje aikštelės dalyje kultūrinis sluoksnis siekia iki 40-60 cm. storumo, kaip vakariniame aikštelės pakraštyje siekė iki 150 cm. Intensyviausias kultūrinis sluoksnis susidarė vakariniame šlaite, ypačiai jo viršutinėje dalyje, arčiau aikštelės, kur jis siekia virš 2 m storio. Piliakalnio aikštelės ir šlaito kultūriniame sluoksnyje susidurta su deginto molio gabalais - tinku, akmenų grindiniais degėsių dėmėmis, bugusių stulpų vietomis, paskirais dirbiniais, gyvulių kaulais, gelež. gargažėmis, metalui apdirbti krosnelių vietomis, gausia keramika, grūdais ir kt.

Tyrinėjimų metų nustatyta, kad piliakalnis buvo gyvenamas bei naudojamas labai ilgą laiką, maždaug nuo mūsų eros pradžios iki XIV amž., kada jis jau nustojo savo vaidmens ir buvo galutinai apleistas. Pirmojo mūsų eros tūkstantmečio pradžioje piliakalnis neturėjo žymesnių sutvirtinimų, kai paskutinėje savo egzistavimo fazėje, X-XII šimtmečiuose jis buvo tapęs stipria tvirtove.

Pirmaisiais mūsų eros šimtmečiais piliakalnyje buvo įrengtas žeminis ar pusiaužeminis. Tokio pastato liekanos, negalutinai duomenimis, aptiktas 1953 m. plote VI-me. Šiam laikotarpiui priklauso žemutiniame sluoksnyje aptikta brukšniuotu ir gnaibytiniu paviršiumi keramika, Djakovo tipo moliniai svoreliai, gelež. lazdeliniai smeigtukai, gelež. piau-tuvai -lenkti peiliai, dalgės, dalis trinamųjų girnų.

Laikotarpyje tarp VI-VIII šimt^om. piliakalnis greičiausiai buvo apleistas ir tenaudojamas kaip saugykla subėgti vietos gyventojams kurių nors pavojų metu.

X-XIII šimtmečiuose piliakalnyje stovėję antžeminiai pastatai, kurių statybai naudota akmenys, molis ir medis. Šiam laikotarpiui priklauso keramika gaminta žiedžiamojo rato pagalba lygiu, banguotiniu raštu ir išpaustais paralėliai einančiais lankeliais, šiferiniai dvigubo nupiauto konuso verpstukai, ^{vilyvos} (apskritinės skardelinės segės, gelež. skiltuvai ir kt. Šiame laikotarpyje piliakalnis buvo smarkiai sustiprintas. Aikštelės pakraščiuose buvo įrengtos aitvaros, jos šiauriniame gale-supiltas pylimas.

Piliakalnis galutinai buvo apleistas kurios nors katastrofos metu, kada visi jame buvę įrengimai - pastatai sudegė. Apie juos liudija didžiuliai degusių kiekiai, suanglė-

jusių rastų ^{liekanos} gabalai, degintinio molio - tinko gabalai, o taip
nuo gaisro susproginėję akmenys.

Nemenčinės dvaro inventoriuje, surašytame XVI amž.
viduryje, piliakalnis minimas kaip negyvenamas.

Piliakalnio gyventojai nuo pat pirmųjų mūsų eros
šimtmečių vertėsi žemės darbu ir gyvulininkyste. Apie tai kal-
ba tyrinėjimų metu rastos trinamosios ir sukamosios girnos,
piautuvai, gausūs grūdų kiekiai. Ypačiai gausūs grūdų kiekiai
rasti piliakalnio aikštelės tyrinėto ploto II vakariniame pa-
kraštyje ir vakarinio šlaito pradžioje, tyrinėto priešais
nurodyta plotą. Žemdirbystė, kaip rodo aptiktos grūdų rūšys
ir piktžolės buvo aukštai išvystyta. Greičiausiai ji yra buvu-
si lydyminė, nes piktžolių rasta nedaug. Piliakalnyje aptikta
soros, kviečių, rugių, avižų, įvairiarūšių mežių, žirnių, o
taip pat pupų, vikių ir kanapių grūdų.

Nors gana gausūs gyvulių kaulai nėra dar specialistų
ištirti, tačiau neabejotinai plačiai auginti galvijai. Ypačiai
daug aptikta kiaulės kaulų.

Piliakalnio gyventojai vietoje apdirbo ir metalus.
Čia rasta amatininkų kaltų, ylą, pėilių, geležies kapoti kir-
tiklės, žalvarinių indų šukių, geležies ir spalvotų metalų
gargažių, o taip pat geležiai tirpdyti krosnelių liekanų.

Piliakalnio gyventojai palaikė glaudžius ryšius su
rytų slavais. Apie tai liudija įvežtiniai šiferiniai verpstu-
kai.

Piliakalnio tyrinėjimai tęsiami. Jie duoda duomenų
piliakalnių datavimui, pagrindiniams verslams pasekti, santy-
kiams su rytų slavais ir etnogenėzės problemai spręsti.

Ekspedicijos metu tyrinėti ir pilkapiai Pučkaluvkoje
(žiūr. Nr. 19). Be to, gantas gelež. pentinis siauraašmenis

kirvis iš Pakrauglės.

2. 1948-1953 metų bėgyje surinkta žymi medžiaga lankant pavienius piliakalnius įvairių išvykų metu ir žvalgomojų ekspedicijų metu. Turima medžiagos apie Vilniaus, Trakų, Jezno, Druskininkų, Žiežmarių, Kaišiadorių, Kauno rajonų ir eilės Žemaitijos bei Aukštaitijos piliakalnių^x. (Plačiau žiūr. žvalgomasias ekspedicijas).

II. Plokštinių kapinynų tyrinėjimai.

2. Degėsiai, Pasvalio raj.

1949 m. pravesta bandomoji perkasa kalvos vadinamos "kapukalniu" šiaur. gale ir jos šiaurės rytų papėdėje, lygioje dirbamoje žemėje. Kalva, greičiausiai savo metu buvęs piliakalnis visiškai sunaikinta beimant žvyrą. Joje XVI-XVIII šimtmetyje ~~čia~~ yra buvęs senkapis. Archeologinių laikų kapinynas yra buvęs kalvos šiaurės rytų papėdėje, aptiktas pradėjus čia imti žvyrą. Pravesta dvi bandomosios perkastos. Aptikta apie 13 kapų. Jų dalis suardyta.

Mirusieji laidoti duobėse, nedeginti. Į kapą dėta gausiai dirbinių, kaip pasaginių aguoniniais galais segių, žalvarinių žiedinių ir kryžminių smeigt^{ukų}, puošnių apyrankių, žalvar. svarstyklėlių, gelež. įmovinių ietigalių, plačiaašmeninių kirvių ir kt. Senkapis datotinas VIII-XI šimtmečiais. Savo medžiaga ir laidosena jis artimas to paties laikotarpio senkapiui tyrinėtame Linksmučiuose, Pakruojo raj.

3. Kurmaičiai, Kretingos raj.

Kapinynas ir pilkapiai tyrinėti 1940 m.^x (Medžiaga Kauno Valstyb. Dailės Muziejuje) ir 1950–1951 metais^x (Medžiaga Istoriniai-etnografiniame muziejuje). Kapinynas yra 4,5 klm atstu į šiaurę nuo Kretingos, tarp vieškelio Kretinga-Darbėnai ir Akmenos upės.

1940 m. ištirta 3 pilkapiai ir 22 griautiniai palaidojimai pietinėje kapinyno dalyje^x (P. Kulikauskas, - Kurmaičių plokštinio kapinyno tyrinėjimai, - Lietuvos istorijos instituto Darbai, I, 1951 m, psl. 315). 1950 m. ir 1951 m. ištirta 7 pilkapiai, 20 degintinių kapų ir apie 24 griautiniai palaidojimai. Pilkapių diametras nuo 6 iki 18 m. Aukštis nuo 60 cm. iki 1,5 m. Vieni pilkapiai pilti iš žemių, krauti koncentriniais akmenų vainikais (pilk. A, Nr. 4,7). Vainikai krauti 2-3 eilių akmenų. Kiti pilkapiai pilti iš žemių ir akmenų (pilk. Nr. 1,2 - 1940 m. ir Nr.2 - 1950 metų). Pilkapiuose susidurta su degintiniais palaidojimais urnose ir laisvai žemėje iškastose duobutėse. Tik 1940 m. tyrinėtame pilkapyje A susidurta su griautiniu palaidojimu. Degintiniuose kapuose neaptikta jokių dirbinių. Susidurta tik su rankomis lipdytomis urnomis. Puodai yra buvę rusvos spalvos, dugno link siaurėjanti, gana atdara anga, lygiu ar kiek štrichuotu paviršiumi. Tik pilkapyje Nr. 4 susidurta su ant plokščio akmenu, šalia degintinių kaulų, pastatyta bliūdo formos indu, padengtu iš viršaus dideliais akmenimis. Indas primena ^{luėtinis} ~~Mežilėniškus~~ plokščius puodus su ašelėmis ar urnų bliudelinius dangčius, aptinkamus gausiai Kaliningrado srities I-jo t. pr. m.e. pilkapiuose su palaidojimais urnose. Kurmaičių pilkapyje Nr. 4

aptiktas molinis indas su ašele arčiau pakraščio, ornamentuo-
tas išpaustu ^{tarsi} (dvišakiu, paviršiumi lygus, tamsios spalvos.

Pilkapyje Nr. V susidurta su tamsios spalvos blizgančių pavir-
šiumi puodų šukėmis, ornamentuotomis išpaustu griovelių eilė-
mis, sudarančiomis trikampus ir para~~ly~~leles linijų eiles žė-
miau trikampių.

Pilkapiai datuojami I-ju tūkstantmečiu pr. m. erą.

Šiaurinėje pilkapių dalyje buvo aptikti degintiniai palaidoži-
mai apdėti keliaaukščiais akmenų vainikais, ištisu tinklu besi-
arba
šliejančiais vienas prie kito. Akmenų vainikai yra apskritimo
puslankio formos. Kapų priedai labai reti. Tik k. Nr. 1 rasta
gelež. yla, kape Nr. ¹⁴ XV - gintarinės statinaitės formos karo-
lis, 1948 m. tyrinėtam apardytame kape aptiktas lygus žiedas,
žalv. skerdelių ir kažkokio gelež. dirbinio, greičiausiai, ieti-
galio fragmentai. Be to, kape Nr. ¹⁵ XIV rasta žalv. grandinėlio
dalis ir gelež. nedid. ietigalis. Šiuos degintinius kapus ga-
lima datuoti apie mūsų eros pradžią.

Nuo šių degintinių kapų šiaurės link tęsiasi atskiro-
mis grupėmis griautiniai palaidojimai. 1951 metų tyrinėjimų
metu buvo ištirta apie 20 tokių kapų. Jie apdėti taip pat dvi-
aukščiais akmenų vainikais rato ir pusračio formos. Kapai tur-
tingi įkapėmis. Ypatingai turtingas kapas Nr. 22^x (Numeracija
laikina). Jis apkrautas pusračio formos akmenų vainiku. Miru-
sysis palaidotas buvo mediniame skobtiniame karste ^x (Medžio
rūšis neištirta). Galvą puošė graži vilnonė kepuraitė, priemai
smaigstyta žalvarinėm keturkampėm, su įmuštais lankeliais ar
iškilium spurgu skardelėm. Kepurėlė prie plaukų buvo dar pri-
segta su profiliuotąja sege. Kaklą puošė dvi buoželiniais ga-
lais lygios apskritos vielos anėkaklės ir puošnių karolių ap-
vara.

Krūtinės vietoje aptiktos dvi profilingos skydelinės segės, du buoželiniai smeigtukai su grandinėliu. Ant rankų uždėta po juostine, nežymiai iškiliais gunkleliais apirankę. Ant kairiosios pirštų rankų ~~rasti trys~~ ¹ rasti trys žiedai, o ant dešinėsios - vienas žiedas. Kojų srityje gulėjo du žiedai.

Kairiajame galvos šone padėta beržo tošies dėžutė, kurios dugnas gerai išliko^x (Transportuojant į Vilnių ^{subyrėjo}). Joje įdėta dvi trimitiniais galais ir viena buoželiniais galais - antkaklės, masyvi apvalainio skersinio piūvio akinų apyrankė, vilnonių siūlų kamuoliukas, trapios stiklo masės karolis, iš vidaus blizgantis, ir kažkokios organinės medžiagos, gal vaško, gabalas. Kapas priklauso 14-16 metų mergaitei.

Kape Nr. 23 aptiktas raitelio su žirgu palaidojimas. Prie apskritų akmenų vainiku kapų šliejasi puslankio formos vaikų kapeliai.

Pačioje Kurmaičių kapinyno šiaurinėje dalyje, pakilėnėje kalvoje ištirti taip pat 4 griautiniai palaidojimai su gausiomis įkapėmis: kūginėmis antkaklėmis, juostinėmis apyrankėmis, akinėmis segėmis ir kt. Viename prie šių palaidojimų aptiktas palaidotas žirgas. Šie palaidojimai neapdėti akmenų vainikais. Tik galvos ir kojų gale, iš abiejų šonų, guli po akmenį.

Šie griautiniai palaidojimai datuoti II-III-ju m. e. šimtmečiu, gi 1940 m. tyrinėtieji 22 palaidojimai su Romos monetomis datuoti III-IV šimtmečiu.

Kurmaičių kapinynas yra vienas tų paminklų, kuris duoda labai svarbių duomenų ryšiui tarp I-jo tūkst. prieš mūsų erą ir I-jo tūkst. mūsų eros pasekti, laidosenos kitimams ir visuomeninių santykių raidai bei etnogenezės klausimams spręsti. Tyrinėti nebaigtas.

4. Laičiai, Salantų raj.

Kapinynas guli Lenino vardo kolūkio žemėje tarp Bubino ir Salantos upelių, arčiau deš. Bubino kranto. Kapinynas tyrinėtas 1940 m.^x (Medžiaga Kauno Valstyb. Dailės muziejuje, iš-tirta apie 101 kapas) ir 1949, 1950 ir 1951 metais Istorijos instituto^x (Medžiaga Istoriniai-etnografiniame muziejuje Vilniuje). Paskutiniųjų trijų metų bėgyje ištirta 1200 m² plotas. Jame aptikta 212 griautiniai ir 43 degintiniai palaidojimai.^x (Laičių kapinyno žvyrdubės pakraštyje vienas degintinis kapas ištirtas 1948 m. Žvalgomosios ekspedicijos metu).

Laičių kapinyno charakteringas bruožas yra tai, kad kaip griautiniai, taip ir degintiniai kapai yra gana didelių išmierių. Kapo ilgis paprastai yra virš 2 metrų, plotis - 60-80 cm. Mirusieji laidoti su gana įvairiomis ir gausiomis įkapėmis. Kapuose aptinkami geriamųjų ragų apkalai, miniatiuriniai puodeliai, ietigaliai, miniatiuriniai gelež. kapliukai, kovos kirviai, segės, apyrankės. Ypačiai gausiai rasta įvairių įviių, diržų žalvarinių apkaustymų, rečiau antkaklių. Susidurta taip pat su smeigtukais, balno kilpomis, peiliais, pentiniais, dalgėmis, tualėtinėmis tošinėmis dėžutėmis ir kt.

Kapinyne išsiskiria mažiau turtingi ir turtingi įkapėmis palaidojimai. Įdomus yra degintiniai kapai, kurie koncentruojasi kapinyno vakarinėje dalyje. 1948 m. kapinyno rytiniame pakraštyje ištirtas degintinis kapas, kuris išlaikęs visas griautinio kapo tradicijas. Mirusysis palaidotas keturkampėje duobėje, apie 150 cm. ilgio ir 51 cm pločio. Įkapės išdėliotos virš degintinių kaulų, supiltų į krūvą ta tvarka, kaip jos būtų griautiniame kape. Taip iš šonų prie degintinių

kaulų krūvos padėta po vieną žalvarinę platėjančiais trikampi-
piais gaubtais galais apyrankę. Tarp jų virš deg. kaulų guli
gelež. peiliukas. Skersai kapo duobės, žemiau paminėtų dirbi-
nių padėtas gražus trikampis su buoželėmis atšakų galuose,
smeigtukas su grandinėėmis, žemiau kurio guli žalv. apskriti-
nis kabutis. Kabučio paviršius klotas ornamentuota sidabro
plokštele ir melyno stiklo akimis. "Galvos" srityje žemė buvo
išvirtusi. Joje rasta tošinės dėžutės apkaustytos žalvariu
fragmentai, vėlyva žalvarinė žieduotoji segė ir įvijinis žie-
das.

Du įdomūs degintiniai palaidojimai aptikti 1950 m.
kapas Nr. 192 išsiskyrė iš kitų palaidojimų tuo, kad visos
įkapės ir deginti kaulai supilti į 5 antkakles, sudarytos iš
geležies vielos, ant kurios užmaiti žalvariniai karoliai. Ka-
pas Nr. 186 išsiskyrė tuo, kad deginti kaulai ir kiti priedai
supilti į žalvarinę įvijinę apyrankę.

Ypatingą dėmesį kreipia 1951 metų tyrinėti degintiniai
kapai, kurių dalis priklausė kariams. Apie tai kalba tokios
įkapės kaip kovos kirviai, ietigaliai, gelež. durklai - ilgi
peiliai puošniuose žalvariu apkaustytuose makštyse, gelež. ieti-
galiai, balno kilpos, pentinai, žaslai ir kt. Vienas įdomiau-
sių palaidojimų yra kapas Nr. 16a. Mirusysis buvo sudegintas,
po to surinkti laužo likučiai ir supilti į didžiulę kapo duobę.

Čia pat duobės dugne mirusiajam padėta daugybė sudegintų dir-
binių. Šalia gausių papuošalų, kurių daugumą sudaro žalv. taip
vadinamos pasaginės segės pastorintais galais, kreipia dėmesį
buitiniai reikmenys, kaip antai: kirvukas, miniatiurinis kap-
liukas, piautovas, peiliukai, raktas, balno kilpos, pentinai,
žaslai naturalaus didumo ir miniatiuriniai, skiltuvas, (viskas
iš geležies), ir žalvarinis svorelis. Ginklų komplektą sudaro

trys gelež. ietigaliai, gelež. didžiulis kovos kirvis plačiomis ašmenimis ir išilgai kapą virš visų papuošalų ir laužo likučių padėtas gelež. dviašmenis - 96 cm. ilgio kalavijas. Kapas galutinai neatpreparuotas. Suimtas jo modelis ir atgabentas į institutą. Įkapių įvairumu šis kapas išsiskiria iš daugumos palaidojimų. Jis priklauso kokiam tai bendruomenės vyresniajam, gal kariaunos vadui, kurio tvirtovė yra buvusi čia pat dunksas piliakalnis.

Kapų, kuriuose rasta kalavijų tyrinėta du. Be paminėto kabo Nr. 16a, gali būti nurodytas kapas Nr. 124 (1950 m. tyrinėjimai). Jame rastas kalavijas įdomus tuo, kad jis yra labai ankstyvas ir turi nemažos reikšmės vietinių kalavijų raidai ir datavimui pasekti.

Iš gausių įkapių atskirai tenka paminėti kape Nr. 70 (1949 m. tyr.) aptiktą puošnų diržą, apkaustyta 3-4 eilėmis pasidabruotų konusinių galvučių eilėmis, kape Nr. 17 aptiktą geležinį viduoklės formos ašmeninį kovos kirvį ir kape Nr. 195 (1951 m. tyr.) rasta gražų pentinį plačiaašmenį kovos kirvį, kurio visas paviršius dengtas žalvariu ir kirvio šonai, arčiau pakraščių ornamentuoti įmuštais trikampaiais. Paminėtieji abu kirviai yra unikaliniai Lietuvos archeologinėje medžiagoje (žalvariu padengtas kirvis neatsargiai konservuojant sugadintas. Rūgštys taip paveikė, kad žalvarį visai pašalino ir šiuo metu padengimo žalvariu nesimato).

Iš pavienių dirbinių gali būti paminėtas žalv. IV-^{to} šimtmečio laiptelinė segė, rasta suardytoje kapinyno rytinėje dalyje ir įmovinis gelež. kirvis, rastas šiauriniame žvyrdubės pakraštyje.

Tyrinėti kapai gali būti datuojami VIII-XIII šimtmečiais.

Matyti jame buvo ir ankstyvesnių palaidojimų. Jo tyrinėjimai svarbūs visuomeninių ir socialinių santykių vystymosi problemoms tirti. Šie tyrinėjimai būtų žymiai vertingesni jeigu kapinynas būtų tyrinėti baigtas ir drauge būtų ištirtas čia pat esantis piliakalnis.

5. Linksmučiai, Pakruojo raj.

Linksmučių (buv. Kiauliškių) senkapis yra prie pat vieškelio Pakruojos-Lygumos, apie 1,5 km nuo Pakruojo miestelio, ~~tarp kolūkiečių Petraičio, Timinsko ir Rinkevičiaus sodybų ir dabartinių žydų kapinių.~~ Senkapis buvo aptiktas beimant žvyrą. 1948 m. ištirta šio senkapio 22 palaidojimai, kurių 20 buvo apardyti, kasant bulviarūsius, vieškelio griovius, tveriant žydų kapinių tvorą ir laidojant mirusius.¹ Tyrinėjimų dienoraštis ir medžiaga yra Lietuvos Istorijos Institute. Senkapio tyrinėjimai buvo tęsiami ir 1949 m. Ištirta dar 66 palaidojimai. Tuo būdu iš viso atidengti 88 palaidojimai, kurie parodė, kad Linksmučių kapinynas yra charakteringas VII-X ~~amžiaus~~ ^{šimtmečio} vidurio-šiaurės Lietuvos archeologinių paminklų atstovas, kuriame susidurta išimtinai su griautiniais palaidojimais. Moterų ir vyrų kapai pasižymėjo radinių gausumu ir įvairumu. Mažiau turtingi buvo vaikų palaidojimai. Chronologiniu atžvilgiu ankstyviausia tenka laikyti 1949 m. kairėje vieškelio pusėje (einant iš Pakruojo) k. Nr. 66 aptiktą sidabrinę skliutakoję sagę. Be to, susidurta su antkaklėmis balneliniais galais taip pat antkaklėmis užkeistais galais ir tordiruotais šonais,

1. Kulikauskienė R., Linksmučių (Pakruojo raj., Šiaulių srit.) kapinyno 1948 m. tyrinėjimų duomenys, - Lietuvos Istorijos Instituto Darbai, t. I, Vilnius, 1951, p. 279 t.t.

(jos vyrauja), žiediniais žalvariniais smeigtukais su grndinėlėmis, lankinėmis aguoninėmis segėmis, pasaginėmis segėmis, įvijiniais žiedais, įvijinėmis apyrankėmis ir kt.

Reikšmingi moterų kapuose rastieji nedideli geležiniai peiliai išlenkta viršūne ir geležinės ylos.

Konstatuota, kad kai kurie mirusieji buvo palaidoti su galvos apdangalais, kurių pakraščiai turėjo būti papuošti gana plačia žalvarinių spurgelių juosta. Vyrų kapuose pirmą kartą aptikti trumpi platūs kalavijai, padėti dažniausiai mirusiajam skersai šlaunų, arčiau dubens kaulų. Be to, vyrų kapuose aptikta po du ietigalius, skirtingos formos ar dydžio, kurie dažniausiai gulėdavo kaukolių dešinėje pusėje, ir lankinių aguoninių įvijų galvutėmis segių 1949 m. tyrinėjimų metu išaiškinta, kad mirusieji laidoti ažuoliniuose skobtinuose karstuose.

Dalis Linksmučių senkapių aptiktų atsitiktinių radi- nių patekę į buv. "Aušros" muziejų Šiauliuose. Pagal rastas įkapes Linksmučių kapinynas datuotinas VII-X ^{am.} amžiui. Tyrinėti kapinynas dar nebaigtas.

6. Naušodis, Plungės raj.

Naušodžio senkapis yra prie pat vieškelio, ant Mardavos ir Naušodžio kaimų ribų, kolūkietės Steponkienės sodyboje. Senkapis išardytas buržuazinės Lietuvos laikais vežant žvyrą keliams taisyti ir bekasant bulviarūsius. Šio senkapio dirbinių yra patekę į Kauno ir Telšių muziejus. Dalį jų turėjo vietiniai gyventojai. 1949 m. rugsėjo mėn. buvo padaryta ban-

domieji perkasai kapinyno pietinėje, vakarinėje ir šiaurės vakarinėje dalyje. Susidurta tik su apardytais degintiniais palaidojimais ir rasta nauji, ligi tol nežinomi žeberklinio tipo ir įmoviniai ietigaliai, dėti į kapą drauge. Susidurta su žalvarinėmis pasaginėmis segėmis, geriamųjų ragų apkalais, plačiaaviduriais žiedais ir kt.

Kapinynas reikšmingas tuo, kad maždaug nuo jo už 500m į šiaurės rytus yra garsus Gondingos piliakalnis. Labai svarbu nustatyti šių dviejų archeologinių paminklų bendrą ryšį. Senkapis tačiau tiek suardytas, kad sveikų palaidojimų galima tikėtis rasti tik vieną kitą. Iš radinių matyti, kad mirusieji čia pradėti laidoti VI a. m. e. šimtmetyje ir tebelaidoti iki XII-XIII šm. Apie ankstyvuosius palaidojimus kalbėtų iš vietos kolūkiečių gauta sidabrinė rauplėtoji antkaklė.

Nausodžio kapinyno tyrinėjimų metu surinkta vertingų duomenų ir apie kitus kaimyninius archeologinius paminklus. Iš jų paminėtinas naujai aptiktas kapinynas Gondingos piliakalnio šiaurės vakarų papėdėje ir ten pat buvusi gyvenvietė - dirbtuvių vieta, kur be geležinių gargažių randama žalvarinių pasaginių segių ir kitų X-XIII šimtmečio dirbinių.

7. Pastrėvys, Vievio raj.

1951 m. statant hidroelektrinę kairiame Strėvos krante kasant žemę pylimui buvo aptiktas vėlyvas senkapis. Atlikta bandomieji kasinėjimai, kurių metu atidengta 11 daugiau ar mažiau apardytų kapų. Mirusieji laidoti karstuose galvomis į vakarus ir šiaurės vakarus, daugiausiai be jokių įkapių. Tik kape Nr. 3 aptikti auskarai iš 5 cm skersmens žalvarinių gran-

delių su ant jų užmautais tuščiaaviduriais rutulio formos karoliais, keturkampe profiliuotais šonais segė ir žiedai praplatinta priekine dalimi. Kapuose Nr. 7 ir 10 aptiktos pavienės sunykusios žalvarinės monetėlės. Greičiausiai tai buvo Jono Kazimiero solidai.

8. Pupiniai, Varnių raj.

Senkapis guli gražioje kalvoje prie Virvyčios upės kranto priešais Jonopolę, tarp kelio einančio pro kaimą ir upelio. Bandomieji kasinėjimai atlikti 1948 metų žvalgomosios ekspedicijos metu. Iš kalnelio neseniai buvo pradėtas imti žvyras ir jį beimant susidurta su žmonių griaučiais, o taip pat įvairiais dirbiniais. Žvyroduobės pakraščiuose aiškiai matėsi buvusių kapų vietos kontūrai, lentinių karstų liekanos, žmonių kaulai. Ištirta 6 apardyti palaidojimai. Susidurėme su vėlyvais dirbiniais, žiedais, diržų gelež. ir žalv. sagtimis kaltinėmis vinimis, peiliukais ir kt. Įdomus radiniais buvo kapas Nr. 2. Čia aptikta apie 40 alavinių žiedų su apskrite plokštele viršutinėje lankelio dalyje. Žiedai gulėjo prie kairiosios rankos kaulų, išorinėje rankos pusėje. Be to, senkapyje aptiktas vėlyvas plačiaašmenis kirvis, apskritinė plokštelinė, kiek išgaubta, su apskrita skylė viduryje segė ir molinis verpstukas. Pagal rastąsias įkapes senkapis datuotinas XV-XVII ^{šm.} amžiumi. Kapinynas gali turėti ir ankstyvesnių palaidojimų. Vėliau netyrinėtas.

9. Eikotiškis, Zarasų raj.

Žiūr. apie 1949 m. archeologinę žvalgomąją ekspediciją.

III. Pilkapių tyrinėjimai.

10. Barovka, Šalčininkų raj. ^x

Barovkos miško kvartale Nr. 90-91 esančioje 6 pilkapių grupėje 1952 m. kasinėtas vienas 9,5 m skersmens pilkapis su trimis 6-4,7 x 1,5 m dydžio duobėmis papėdėje. Atidengus pilkapį paaiškėjo, kad jis turi 7,5 m skersmens akmenų vainiką ir pagrinde ploną degusių sluoknelį.

Pilkapyje aptikta du degintiniai kapai be įkapių. Vienas iš jų sumpile, PV ketvirtyje, o kitas kiek į pietus nuo centro pagrinde, iškastoje duobėje, į kurią supilti iš laužovietės surinkti sudegusių kaulų fragmentai. Remiantis pilkapio konstrukcija ir laidosena, tenka jį datuoti greičiausiai pirmojo tūkstantmečio pabaiga.

11. Didžiuliai, Šalčininkų raj.

Šis pilkapynas susideda iš 14 žymia dalimi apardytų įvairaus dydžio pilkapių, išsidėsčiusių iš pietų į šiaurę, virš vieno km. ilgio linija. Atstumas tarp atskirų pilkapių pasiekia 200 m ir daugiau. 1951 m buvo tyrinėti 7 pilkapiai (Nr. 3, 4, 5, 6, 7, 11 ir 14). Visi pilkapiai be akmenų vainikų ir griovių. Jų skersmuo svyruoja nuo 4-5 m iki 11 m., o aukštis siekia iki 2 m (pilk. Nr. 4).

Pilkapyje Nr. 3 pietinėje dalyje pagrinde aptikta 3x2m dydžio laužavietė, kurioje tarp gausaus anglių kiekio išsiskyrė dar 6 apanglėję rąstai iki 2,9 m ilgio ir 15-20 cm. storio. Laužavietėje rasta daug sudegusių kaulų, o pietiniame laužavietės pakraštyje tarp jų aptikta sudegusių žmogaus ir arklio

^x Šių pilkapių tyrinėjimus Šalčininkų, Trakų ir Kašadonų raj. parasė instituto vyr. m. b. A. Fauslaudis

dantų bei dvinariai žąslai su laužtukais. Vakariniam laūžavietės pakraštyje rastas piautuvo fragmentas. Susidaro įspūdis, kad lauže buvo sudegintas žmogus ir žirgas.

Pilkapio Nr. 6 centre taip pat aptikta 3,5x2 m. dydžio laūžavietė, kurioje gausu sudegusių kaulų fragmentų. Pietiniame laūžavietės pakraštyje taip pat rasta sudegusių žirgo dantų, o rytiniame pakraštyje aptikta sunykusi balno kilpa ir piautuvo fragmentas.

Pilkapyje Nr. 4-11 m skersmens ir 2 m aukščio sampile Š-R ketvirtyje aptiktas degintinis palaidojimas, kurį sudarė stambūs sudegusių kaulų fragmentai supilti į dvi viena virš kitos sudetos balno kilpas plačiais pagrindais. Tarp kaulų rasta pusapvalė sagtis, o šalia buvo padėti dvinariai žąslai su laužtukais. Kiek atkliau buvo padėtas piautuvas su danteliais.

Pilkapiai Nr. 5,7 ir 14 buvo žymiai apardyti ir palaidojimų jau nedavė. Pilkapyje Nr. 11 sampilo pakraštyje aptiktas degintinis kapas be įkapių, o centrinėje dalyje į nedidelę duobę buvo įversti dvigubai sulenkti žmogaus griaučiai.

Atidengtus pilkapius tenka datuoti X-XII šimtmečiu.

12. Dieveniškės, Šalčininkų raj.

1952 m. Švedų brastos miško kvartale Nr. 157 buvo atidengta 6 pilkapių grupė, gulinti prie vad. Moko akmens.

Pilkapis Nr. 1 turėjo apie 10 m skersmens ir 0,85 m aukščio. Atidengus paaiškėjo, kad jis turi iš nedidelių akmenų sukrautą 8 m skersmens vainiką ir degusių sluoksnėlių pagrindę. Į šiaurę nuo centro aptiktas degintinis kapas, kurį sudarė

virš 1,7 m x 1 m plote supilti su degėsiais sumaišyti kaulų fragmentai ir virš jų sudėtos apdege įkapės - vėlyvos formos piautuvai su danteliais, dvi skirtingos formos balno kilpos, keturkampe sagtis, dvinariai žaslai, dvi geležinės grandelės, pailgos ir pusrutulio formos žalvarinės apkalų plokštelės. Kapą tenka datuoti IX -XI šimt. Tuo būdu šis pilkapis rodytų, kad atskirais atvejais akmenų vainikas pilkapyje išlieka iki pat pirmojo tūkstantmečio pabaigos.

Pilkapis Nr. 2 akmenų vainiko jau neturėjo. Jo sampile aptiktas degintinis kapas, kurio įkapes sudarė geležinis apkalas.

Pilkapis Nr. 3, gulėjęs prie Moko akmenų, buvo smarkiai apardytas lobių ieškotojų. Jis turėjo iš nedidelių akmenų sukrautą vainiką. Pilkapio šonai taip pat buvo krauti iš akmenų. Pilkapyje aptikta tik atskiri sudegusių kaulų fragmentai.

Pilkapio Nr. 4 sampilas pakraščiai taip pat žymia dalimi buvo sukrautas iš akmenų. Tik centrinė sampilo dalis supilta iš smėlio. Pagrindė aptiktas degusių sluoksnelis ir smulkūs sudegusių kaulų fragmentai. Stambesnieji kaulų fragmentai buvo supilti į rytinėje pilkapiro dalyje pagrindė iškastą 50 cm skersmens ir 27 cm gylio dubens formos duobutę.

~~Pilkapiai~~ Pilkapiai Nr. 5 ir 6 akmenų vainikų jau neturėjo. Susidurta tik su paskirais akmenimis sampile ir degusių sluoksneliais pagrindė. Abėjuose pilkapiuose susidurta su degintiniais kapais sampile. Jų įkapes sudarė žalvarinių dirbinių likučiai.

Pilkapius tenka datuoti pirmojo tūkstantmečio pabaiga.

13. Dovainionys II, Kaišiadorių raj.

1953 m. baigta tyrinėti čia buvusio pilkapyno likučiai,¹ kuriuos sudarė keturių suardyti pilkapiai. Visi jie buvo supilti iš smėlio be jokių akmenų vainikų, pagrinde turėjo ploną degusių sluoksnelių. Palaidojimų pilkapiuose nerasta. Tik pilkapio Nr. 4 pagrinde rastas vėlyvas ugnies nelietas pautuvas. Atrodo, kad tyrinėtieji pilkapiai, kaip ir 1932 m. tyrinėti, priklauso antrojo tūkstantmečio pradžiai.

14. Kapitoniškės, Kaišiadorių raj.

Čia esančioje 40 pilkapių grupėje 1952 m. atidengta 20 žymia dalimi apardytų pilkapių. Pilkapiai turėjo nuo 5 iki 10 m skersmens ir nuo 0,2 iki 1 m aukščio, geriau išlikusių pilkapių papėdėje buvo žymu duobių arba griovių liekanos. Tyrinėjimai parodė, kad griovių plotis siekia 1,5 - 3,3 m, o gylis iki 40-70 cm. Beveik visų pilkapių pagrindas buvo padengtas degusių sluoksneliu. Visuose pilkapiuose, išskyrus pilkapius Nr. 1 ir 17, aptikta degintiniai kapai arba paskiri sudegusių kaulų fragmentai iš suardytų kapų. Kapų skaičius viename pilkapyje svyruoja nuo 1 iki 7 (pilk. Nr. 8). Kapus sudaro sudegusių kaulų fragmentai be didesnio degusių priemaišų.

Viso pilkapiuose atidengta 32 kapai, iš kurių 18 kapų buvo be įkapių. Likusiuose kapuose įkapes sudarė daugiausiai papuošalai, kaip antkaklės plokščiais užkeistais galais (pilk.

1. Šis paminklas tyrinėtas 1932 m., medžiaga Valstyb. Dailės muziejuje Kaune inv. Nr. 841-842.

Nr. 3,7,12,13,15), vytinės antkaklės (pilk. Nr.3,11,18), įviji-
niai karoliai (pilk. Nr.3,18,19) ir kt. Iš darbo įrankių dau-
giausiai surinkta molinių varpstelių (22 egz.) peilių (9 egz.)
ir ylių (9 egz.). Pilkapyje Nr. 20 rastas piautuvus ir žąslai.
Ginklus sudaro tik ietigalio fragmentas iš pilkapio Nr.6 ir
atsitiktinis įmovinis ietigalis iš pilkapio Nr.10. Eilėje pil-
kapių aptikta lipdytinės ir ant žiedžiamojo rato gamintos
keramikos. Iš jų išsiskiria pilkapyje Nr. 15 rastas molinis
taurės formos puodas. Atidengtus kapus tenka datuoti IX-XII
šimt.

Be to, pilkapių sampile ir po sampilu rasta grublė-
tos keramikos (pilk. Nr.5,12), štrichuotos keramikos (pilk.
Nr. 2,7), titnago skaldos, ~~nukleolų~~ ^{skaldytinių} (pilk. Nr.8), gargažių
(pilk. Nr. 5,6, 2) ir kt. Šie radiniai rodė, kad pilkapyno
vietoje yra buvusi neolitinė ir velyvesnio laikotarpio gyven-
vietė.

15. Kastkiškės, Šalčininkų raj.

1951 m. dešiniame Gaujos upelio krante esančioje
10 pilkapių grupėje buvo kasinėtas vienas 7 m. skersmens ir
0,6 m aukščio pilkapis. Pilkapio sampilo viršutinę dalį sudarė
akmenys sumaišyti su žeme. Pilkapio centre pagrinde aptiktas
degintinis palaidojimas, kurio įkapės sudarė dvinariai žąslai,
geležinė keturkampė sagtis ir nedidelis piautuvus. Piautuvus
savo forma labai primena Ukrainoje Novo Pokrovsko lobyje (Char-
kovo sritis) rastą piautuvą,¹ bet neturi dantelių. Panašus
piautuvus buvo žinomas iš Dukšto apylinkių.² Remiantis įkapė-
mis atidengtą palaidojimą tenka datuoti apie VII-IX šimtme^{cia}ta.

1. Panašus kaip pas D.В. Кукаренко. О некоторых археолог.
находках на Харьковщине. КСИИМК XLII, стр. 99-108; рис.34,39.

2. Reallexikon der Vorgeschichte, t.XIII, lent.14: a.

16. Kurganai, Trakų raj.

1951 m. Akmenos ežero Š-V krante ariamame lauke kasinėta 4 apardytų pilkapių liekanos. Pilkapiai turėjo 5-8 m. skersmens ir iki 0,6 m aukščio. Jie supilti iš smėlio o kartais smėlio ir akmenų (pilk. Nr.4). Pilkapis Nr. 1 pietiniame pakraštyje buvo dar išlikę akmenų vainiko dalis.

Geriausiai išlikusiame pilkapyje Nr. 1 aptikta 4 degintiniai kapai, kuriuos sudarė į pilkapio sampilę iškastas duobutes supilti sudegusių kaulų fragmentai be jokių degėsių. Du kapai (Nr. 1 ir 4) buvo visai be įkapių, kai kape Nr. 2 aptiktas 19 cm ilgio įmovinis ietigalis, peilis ir sudegusios žalvarinės antkaklės fragmentai. Antkaklė padaryta iš storos žalvarinės vielos, kurios viename gale yra keturkampė aplokštelė su "rakto skylutės" formos skylė užkabnimui. Tai pirma šios formos antkaklė aptikta rytiniuose LTSR rajonuose. Prie kapo Nr. 3 aptiktas įmovinis ietigalis trumpa rombo formos plunksna.

Pilkapis Nr. 2 pasirodė jau anksčiau kažkieno tyrinėtas ir palaidojimų nedavė. Aptiktas tik paskiras arklio dantis ir ugnies neliestas žalvarinis ašurinis kabutis su žalsvo stiklo akutėmis. Pilkapis Nr. 3 taip pat buvo tiek sunaikintas, kad palaidojimų jau neaptikta.

Pilkapyje Nr. 4 ant pagrindo aptiktas degintinis kapas be įkapių ir netoli jo du ugnies neliesti arklio dantys. Pilkapio sampilę susidurta su vėlyvu nedegintu palaidojimu ir prie jo kalvio darbo geležinėmis vinimis.

Visų pilkapių sampilę ir ypač pilkapio Nr. 1 pagrinde aptikta nemažai lipdytinės štrichuotu paviršiumi keramikos fragmentų. Dalis jų puošta gnaibytiniu ornamentu. Atrodo, kad

ši keramika yra patekusi į pilkapius imant žemę iš ankstyvesnė gyvenvietės. Tačiau galutinam šio klausimo sprendimui reikėtų atlikti papildomus tyrimėjimus.

Atidengtus kapus, remiantis pilkapyje Nr. 1 rastomis įkapėmis, tenka datuoti V-VI šimtmečiu.

17. Kurmaičiai, Kretingos raj.

Žiūr. Kurmaičių plokštinis kapinynas, nr. 3.

18. Poškai, Šalčininkų raj.

Kairiame Gaujos upelio krante esančioje 24 pilkapių grupėje 1952 m. buvo kasinėti 4 pilkapiai, kurie turėjo 6-7 m skersmens ir iki 0,7- 0,8 m aukščio. Visi keturi apdėti prie pagrindo iš nedidelių akmenų sumestais vainikais. Sampilo viršus ir šonai taip pat dalinai buvo apdėti akmenimis.

Visuose keturiuose pilkapiuose pagrinde ant degusių sluoksnelio aptikti 1x0,5 - 1,3x0,55 m dydžio plote supilti sudegusių kaulų fragmentai. Pilkapyje Nr. 2 šalia kapo aptikta stambesnių suanglėjusių pliauskų liekanos.

Pilkapiai Nr. 1 ir 4 įkapių visai nedavė, o pilkapyje Nr. 2 kape rasta geležinė ovalinė sagtelė ir geležinė lankinė segė trumpa kojale ir aukštu tordiruotu lankeliu. Pilkapio Nr. 3 sampile aptikta nedidelė žalvarinė storagalė apyrankė nežymiai storėjančiais pusapvaliais galais. Tyrinėtus pilkapius tenka datuoti V-VI šimtmečiu.

Tyrinėjant 1952-1953 m. Nemenčinės piliakalnių buvo iširti 4 pilkapiai, gulintieji deš. Neries krante abipus kelio einančio iš Nemenčinės į Paberžę, apie 1,5 klm. atstu nuo miestelio į vakarus. Tyrinėtieji pilkapiai gulėjo deš. kelio pusėje. 1952 m. iširtas vienas pilkapis su degintiniais palaidojimais. Pilkapyje rasti du moliniai dvigubo nupiauto kūgio gana plokšti verpstukai.

1953 m. iširti trys pilkapiai. Pilkapis Nr. 18 ^{yra} (17 m. diam., 1,4 m aukščio, piltas iš žemių ir akmenų. Ypatingai daug akmenų pilkapio viduryje. Pilkapis buvo apdėtas akmenų vainiku. Aptikti 4 degintiniai palaidojimai. Iš jų paminėtini dviejų vyrų palaidojimai su gerai išsilaikiusiais gelež. ietigaliais. Vyro kape Nr. 1 aptiktas virš degintinių kaulų krūvelės gelež. įtveriamasis ietigalis, gelež. pentinis siauraašmenis kirvis ir gelež. peiliukas. Kape Nr. 2 aptikti du didelių išmierų gelež. ietigaliai, gelež. peilis ir gelež. didoka diržo sagtis. Kapas Nr. 3 priklausė moteriai. Jame rasta gelež. peiliukas, 4 žalv. pastorintais apvaliais galais apyrankės, iš trijų vietų vytos antkaklės fragmentų ir drabužiams puošti cilindriški. Kapas Nr. 4 priklausė taip pat moteriai. Jame degintinių kaulų rasta gelež. yla ir molinis verpstukas.

Tyrinėjant pilkapyje Nr. 24 aptikta du degintiniai kapai. Kape Nr. 1 aptikti du gana aukšti nupiauto dvigubo konuso moliniai verpstukai, gi kape Nr. 2 rasta žalv. balneliniais galais antkaklė, gelež. yla, cilindrinis molinis verpstukas galuose ornamentuotas siaurom giliom duobutėm ir gelež. peilis.

Pagal rastos kapas pilkapiai datuoti VII-IX šimt. Lieka dar išaiškinti šios pilkapių grupės ryšį su tyrinėjamu Nemenčinės piliakalniu.

x) Vietos gyventojai taria "Pučkaluvka".

20. Sakališkiai, Pakruojo raj.

Tyrinėjant 1948 m. Linksmučių kapinyną patirta apie pilkapius Šakališkiuose. Čia buvo išlikęs tik vienas apardytas, 8 m diam. pilkapis. Pilkapis buvo apdėtas akmenų vainiku. Jo sampilas piltas iš smėlio

Pilkapio sampyle susidurta su degėsių pėdsakais ir su aprdytu griautiniu palaidojimu. Palaidojimas aptiktas 40 cm gil. nuo pilkapio paviršiaus. Galvūgalyje gulėjo 3 akmenys. Kelių srityje ir kojūgalyje iš abiejų pusių padėta po vieną akmenį. Prie dešinėsios kojos blauzdikaulio, išorinėje pusėje, rastas gelež. įmivinis kirvis. Įmovoje išlikę medinio koto pėdsakai.

Šiaurinėje pilkapio pusėje prie akmenų vainikui priklausančio vieno didelio akmens, 25 cm gilumoje rasta žalvarinė juostinė apyrankė. Jos paviršius ornamentuotas įkirstais grioveliais, kurie sudaro trikampių raštą.

Pagal rastas įkapės pilkapis datuotinas III-IV mūsų eros šimtmečiams.

21. Stakai, Šalčininkų raj.

Čia yra apie 50 pilkapių, kurių dalis turi žemus ^{gryni} sampilus apdėtus akmenų vainikais, o dalis turi aukštesnius sampilus su grioviais papėdėje. 1952 m. čia buvo kasinėta 9 pilkapiai. Iš jų penki pilkapiai 6-7 m skersmens ir 0,2-0,6m aukščio sampilais ir akmenų vainikais. Visuose pilkapiuose susidurta su degintiniais kapais sampile arba ant pagrindo. Kapų skaičius svyruoja nuo 1 (pilk. Nr. 2, 3, 5) iki 3 (pilk. Nr. 4). Kartais kapai apdėdami akmenimis (pilk. Nr. 4, 5). Įkapės labai negausios. Taip pilkapyje Nr. 1 k. 2 ir pilkapyje Nr. 5 k. 1 jas sudarė pavieniai geležiniai peiliai, o pilkapyje Nr. 4 k. 3 aptikta susilydžiusio žalvario fragmentų, įvijinis žiedelis ir storagalės apyrankės fragmentas. Pilkapius su akmenų vainikais tenka datuoti V-VIII a. žm.

Likusieji tyrinėti pilkapiai buvo jau be akmenų vainikų. Pilkapis Nr. 6 palaidojimų visai nedavė. Pilkapis Nr. 7 sampile rytinėje dalyje aptiktas degintinis kapas, kurį sudarė keli sudegusių kaulų fragmentai, geležinės balno kilpos išgaubtais plačiais pagrindais ir dvinariai žąslai. Pilkapis Nr. 8 buvo jau kiek apardytas. Prie pagrindo jis turėjo griovį, o pagrinde ploną degusių sluoksnelį. Pilkapio sampile ir pagrinde susidurta su 5 apardytais deg. kapais. Kapuose Nr. 2 ir 5 aptikta ant žiedžiamojo rato gamintos ^{pusės žukų} keramikos su banguotų linijų ornamentu, susilydžiusio žalvario, žalvarinių grandinėlių, apyrankių ir kt. papuošalų fragmentų. Tarp jų yra vytinės antkaklės kūginiais galais fragmentai (k. 1, 3), žiedai praplatinta priekine dalimi (k. 3, 4), susilydę stikliniai karoliai (k. 2, 5), Retesniais radiniais yra kape Nr. 5 rastas sudegusio

filigraninio karoliuko fragmentas ir žalvarinis antsmilkinio žiedelis, primenąs savo forma antkaklę plokščiais užkeistais galais. Pirkapių Nr. 7 ir 8 kapus tenka datuoti IX-XII šimtmečiais.

Be to, patikrinta vieno į pietus nuo grupės gulinčio pilkapio liekanos. Palaidojimų neaptikta. Rastas tik pavienis geležinis pentinas su trumpa atauga. Po pilkapiu aptiktas iki 35 cm storio turįs tamsios žemės sluoksnis, kuriame rasta smulkių grublėtos keramikos fragmentų ir gargažė. Susidaro įspūdis, kad pilkapis supiltas virš buvusios gyvenvietės kultūrinio sluoksnio.

IV. Archeologinės žvalgomosios ekspedicijos.

1. 1948 metų archeologinė žvalgomoji ekspedicija.

Ši žvalgomoji ekspedicija vykdyta drauge su TSRS Mokslų Akademijos istorijos materialinės kultūros institutu. Tai pirmoji ekspedicija po Didžiojo Tėvynės karo. Jos metu lankyti archeologiniai paminklai Mažeikių, Kretingos, Telšių, Plungės, Salantų, Skuodo rajonuose. Iš viso buvo aplankyta piliakalnių 28, alkakalnių^a 8, pilkapių 6 grupės, kapinynų 26, maro kapelių 40, neišaiškintos paskirties paminklų 26 ir kitų 3. Didesnis dėmesys skirtos buvo piliakalniams. Jų yra gana daug ir įvairių. Žemaitijos piliakalniai daugiausiai įrengti upių ir ~~apelių~~ pakrantėse, dažniausiai tam panaudojant stačius krantus ir ~~irūkyšiulus~~ irūkyšiulus. Kai kurie piliakalniai įrengti dengiamoje vietoje (Daubariai). Susidurta su įvairių konstrukcijų piliakalniais. Daugiausiai figuruoja dideli piliakalniai lygiomis aikštelėmis, turintieji galingus pylimus, supiltus iš neapsaugotos gamtos kliutimis pusės. Tokie pylimai į galus žemėja ir yra dažnai pasagos ar pusiau pasagos formos (Apuolė, Griežė, Puodkaliai, Seredžius). Labai įdomūs yra piliakalniai nedidelėmis aikštelėmis iš visų pusių apsuptomis pylimais. (Įpiltis, Nagarba). Susidurta su piliakalniais, sutvirtintais pylimu apačioje (Treigiai). Šiame rajone yra taip pat piliakalnių, kurių aikštelė apsupta 2-3 pylimais (Girgžduta, Sprūdė). Eilė piliakalnių turi nežymus pylimus (Šatrija, Laisiai), visai neišlaikė sutvirtinimų-pylimų Rūdaičių ir Paršpilio piliakalniai. Įstrižą aikštelę, apsuptą nuo sausumos pusės pylimu, turi Ginteliškės piliakalnis. Konstrukcijos atžvilgiu išimtį

sudaro Medvėgalio piliakalnis, padalytas į keletą terasų. Atskirai paminėtinas Šakalių km. piliakalnis, netoli Mosedžio. Čia Erlos upės pakrantės lygiame lauke buvo įrengtas piliakalnis tik supilus pylimą kuo jis ir išsiskiria iš aplinkinio tereno. Pylimas pasagos formos, nuo upelio pusės ^{jo galuose iškasti} baigiasi grioviais.

Piliakalnių kultūrinis sluoksnis fiksuotas pagal juose neseniai iškastos duobes. Jis žymus visuose piliakalniuose. Iškastų duobių skersiniame piūvyje konstatuoti žymūs degėsių kiekiai, puodų šukės, deginto molio gabalai (Griežė, Kartena, Puodkaliai, Seredžius).

Beveik prie kiekvieno piliakalnio yra senkapis. Su aiškiomis sodybvietėmis tesusidurėm prie Apuolės, Įpilties, Medvėgalio ir Šatrijos piliakalnių. Ypatingai didelės apimties sodybvietė yra prie Įpilties piliakalnio.

Vertingų duomenų surinkta apie Šatrijos kalną. Jo viršuje skersai visą aikštelę iškasti zigzaginiai - tranšėjiniai apkasai, kurių piūvyje konstatuoti žymus deginto molio sluoksnelis. Deginto molio gabaluose žymūs medžių atspaudai. Vakarinėje Šatrijos piliakalnio papėdėje konstatuotas senkapis. Suartoje žemėje rasta puodų šukių, deginto molio gabalų, gana didelis molinis verpstukas, nedidelis gelež. pentinis plačiašmenis kirvukas. Pasakojama, kad ariant išsiaria žmonių kaulų.

Šiaurinėje piliakalnio papėdėje iškasti 6 bulviarūsiai. Jų profilyje konstatuotas kultūrinis sluoksnis. Jis ryškiai išsiskiria tamsia su degėsisis sumaišyta žeme. Kultūriname sluoksnyje aptikta daug puodų šukių lygiu paviršiumi, gnaibytiniu, puoštų duobutėmis ir gana tankiais giliais įspau-

dimais, nelygiu raupletu paviršiumi. Čia rastoji keramika labai artima rytiniuose Lietuvos TSR rajonuose žinomai piliakalnių keramikai.

Rauplėtosios keramikos aptikta taip pat Medvėgalio piliakalnio papėdėje.

Lankytieji alkakalniai nėra išlaikę savyje kurių nors išorinių jiems būdingų žymių. Ekspedicijos metu jie tik aprašyti ir daugumas jų nufotografuoti.

Kreiptas dėmesys ir į laidojimo paminklus. Konstatuota čia eilė I-jo ir II-jo tūkstantmečio mūsų eros plokštinių kapinynų, vėlyvų maro kapelių ir kt. Keliose vietose dar yra išlikę pilkapių. Su jais susidurta Kurmaičiuose^x (žiūr. skyrelį apie tai), Kretingos raj. ir apie Vieکشnius. Pavieniai pilkapiai konstatuoti Leteniuose, Paventyje ir Svirkančiuose.

Ankstyva pilkapių grupė yra buvusi Padvariuose, Kretingos raj. Čia dar išlikę keletas apardytų pilkapių iš I-jo tūkstantmečio prieš mūsų erą.

Ekspedicijos metu norėta išaiškinti ir taip vadinamų akmenų užmetimų reikšmę archeologijos mokslui. Kretingos rajone aptinkamos akmenų krūvos, kurios norėta laikyti I-jo tūkstantmečio prieš m. e. laidojimo paminklais. Tokios akmenų krūvos konstatuotos Padvariuose, Tauzuose, Tinteliuose ir Voveraičiuose. Viena tokia akmenimis užmesta vieta perkasta Tauzuose, tačiau jokių duomenų nedavė. Kas tai per paminklas ir toliau lieka neišaiškinta.

Neišaiškinta taip pat eilės kalnų, vadinamų piliakalniais archeologinė reikšmė^x (Plg. 1948 m. ekspedicijos dienoraštį, priedai, 4 pls.).

Lankytuose rajonuose išlikę ir akmenų su ženklais (Tauzai, Krakės, Dabšiai). Iš jų paminėtinas akmuo su keliais

iškaltais apskritimais, greičiausiai, vaizduojančiais saulę-
Dabšiuose, netoli Židikų. Šis akmuo guli pakrantėje netoli
piliakalnio.

Ekspedicijos metu vesti kai kurių baigiamų ardyti
senkapių kasinėjimai. Iš jų paminėtini Luknės ir Drobukščių
senkapių tyrinėjimai.

L u k n ė s senkapis, Skuodo raj., guli netoli vieš-
kelio, vietoje vadinamoje žmonių "pilače", "kapeliais", "maro
kapeliais". Senkapis buvo įrengtas pakilesnėje vietoje. Jis
galutinai suardytas beimant žvyrą. Teišlikęs buvo nežymus kal-
vos pakraštys šiaurės vakaruose. Žvyrduobėje gausu žmonių
griaučių, kai kurie jų pažaliavę, aiškiai liudija buvus prie
jų žalvarinių dibbinių. Būta čia dviejų laikotarpių kapinyno.
II-jo tūkstantmečio m. e. pradžios, apie ką kalba rasti įviji-
niai ir plačiaaviduriai žiedai, pasaginės pastorintais galais
segės^X (Kauno Valstyb. Dailės muziejuje) ir XVI-XVIII ^{Gimtmečio} amžiaus
- apie ką liudija mūsų iškasti 5 palaidojimai. Prie palaidoji-
mų konstatuoti mediniai lentiniai karstai, gelež. plačiaasme-
nis pentinis kirvis, gelež. žirklys, įvijinis žiedas, žalv.
sagtelės ir kt.^X (Plg. eksped. dienoraščio psl. 27-30 ir prie-
dų psl. 9).

D r o b u k š č i ū, Varnių raj. senkapis guli prie
dabartinių kapelių, esančių prie pat keliuko einančio į ma-
žuosius Pabiržulius. Rytų pusėn nuolaidėjančiame plote, arčiau
kapelių pravedėm bandomąją perkasą 6 m ilgio ir 1,5 m pločio.
Šioje vietoje palaidojimų neradome. Aptikta tiktai degėsis,
akmenys, 4 arklių dantys. Žemė judinta. Apie čia buvus sen-
kapis, kurio dalis suardyta kasant bulviarūsius, kalba rastieji
dirbiniai, kuriuos ekspedicijai atidavė vietos kolūkiečiai,
kaip: gelež. įmovinis ietigalis, žalvarinis kryžminis smeigtu-

kas nedidelėm buoželėm kryžmų galuose, žalv. lankinė laiptelinė segė ir kt. Pagal rastuosius dirbinius šis kapinynas gali būti datuojamas VII-IX šimtmečiu^x †

Ekspedicijos metu surinkta iš įvairių archeologinių paminklų nemažai paskirų dirbinių. Didelę jų dalį dovanojo vietos gyventojai. Svarbesnės radimo vietos paduodamos šio straipsnio gale.

2. 1949 m. archeologinė žvalgomoji ekspedicija.

Ši ekspedicija rinko medžiagą apie archeologinius paminklus Dusetų, Zarasų, Rokiškio ir dalinai gretimų rajonų. Psitenkinta daugiau išorinių savybių fiksavimu, žymesni kasinėjimai nebuvo vykdyti. Sudaryta daugumas piliakalnių planai. Surinkta paviršiuje žymi medžiaga. Aplankyta 24 piliakalniai, 8 pilkapių grupės, 6 plokštiniai kapinynai, 17 įvairių senkapių, 20 įvairių neaiškių paminklų, kaip kalvų vadinamų piliakalniais be kultūrinio sluoksnio, vadinamų Ožnagurių ir kt.^x (Plg. 1949 m. žvalgomosios ekspedicijos dienoraštį ir priedo psl. 5-9).

Ekspedicija statė sau uždavinį išaiškinti pagrindinius piliakalnių tipus, pasekti plokštinių kapinynų buvimo klausimą šiuose rajonuose bei numatyti kuris paminklas galėtų duoti duomenų kokiai nors konkrečiai istorinei problemai.

Didžiausias dėmesys skirtas piliakalniams. Lankytuose rajonuose piliakalnių yra gana daug ir jie yra įvairūs savo

x) Dalis anksčiau rastų dirbinių pateko į Kauno Valstyb. Dailės Muziejų.

architektūra ir kitomis savybėmis. Priklausomai nuo kalnų tereno piliakalniai įrengti daugiausiai paskiruose kalnuose ar kalnų iškyšuliuose. Piliakalniai. Piliakalniai daugiau atviri negu gerai užmaskuoti žemaitijos piliakalniai. Jie taip pat mažiau apsaugoti natūraliomis kliūtimis.

Vieną grupę lankytų piliakalnių sudarytų piliakalniai neturintieji jokių fortifikacinių įrengimų. Jie atrodo tarsi natūralios kalvos ir neturi jokių pylimų bei griovių. Tačiau juose pasekamas kultūrinis sluoksnis ir vietos žmonės visados juos vadina piliakalniais. Tokie piliakalniai čia vyrauja. Juose aptinkama gana daug puodų šukių, deginto molio-tinko gabalų, gyvulių kaulų ir kaulinių dirbinių. Viršutiniuose sluoksniuose susiduriama ir su geležies bei žalvario dirbiniais.

Chronologiniu atžvilgiu pačiais ankstyviausiais piliakalniais tenka laikyti tuos, kuriuose aptinkami akmeniniai kirvukai ir puodų šukės lygiu ir brukšniuotu paviršiumi. (Šišponiškės, Dusetų raj.; Kalnuočiai, obelių raj. ir kt.). Juos galima datuoti I-uoju tūkstantmečiu prieš mūsų erą.

Antrą piliakalnių grupę sudarytų piliakalniai tarsi nupiauto konuso viršune. Tokių piliakalnių aikštelė lygi, šlaitai labai statūs. Visos aikštelės paviršius, o dažnai ir šlaitai yra padengti kultūriniu sluoksniu (Papilio km. piliakalnis). Jiems taip pat būdinga štrichuota ir lygiu paviršiumi keramika.

Trečią piliakalnių grupę sudarytų piliakalniai turį žymų kultūrinį sluoksnį ir dažnai gyvenvietės papėdėse. Vieni tokių piliakalnių, kaip Vozgėliai, Velykuškis neturi išorėje kurių nors fortifikacinių įrengimų, kiti, kaip Moškėnų-Laukupėnų piliakalnis stiprinti yra 2 pylimais ir grioviais.^x (Paminėti piliakalniai plačiai žinomi iš L. Kšivickio ir P. Tarasenkos tyrinėjimų).

Pastarasis Lietuvos piliakalnių tarpe užima ypatingą vietą. Jame rasta įdomių akmenų grindinių, geležiai apdirbti krosnelė, gausus inventorių leidžia piliakalnį datuoti V-I ^{amž.} amžiumi prieš mūsų erą ir I-VII ^{šimtmečiu} amžiumi mūsų eros. Tai beveik vienintelis tokiais galingais sutvirtinimais piliakalnis iš nurodyto laikotarpio. Šios grupės piliakalniai, kaip Velykuškių ir Vozgelių egzistavo dar ir II-jo m.e. tūkstantmečio pradžioje. ^{Ankstyvesni laikotarpiai} Jiems charakteringa brūkšniuotoji, gnaibytinė, rauplėtoji keramika ir kt.

Atskirą piliakalnių grupę sudaro piliakalniai, kurie yra pailgos formos ir turi supiltą pylimą viename gale (Maniuliškės). Paminėtini pagaliau piliakalniai, kurie neturi kultūrinio sluoksnio ir jų aikštelė apsupta dviem pylimais ir grioviais. Toks vienas piliakalnis lankytas prie Degučių - miške. Lankytuose rajonuose esama dar ir pilkapynų. Pilkapiai juose smarkiai apardyti. ^{Chro} Etnologiniu atžvilgiu ankstyvesni yra pilkapiai apdėti akmenų vainikais. Tokie užfiksuoti Norkūnuose ir Kabiliškėse, Rokiškio raj. Norkūnų pilkapyne pilkapių statybai naudoti plačiai akmenys. Jais apdėti ne tik pilkapių pagrindai, bet gausu akmenų ir sampiluose. Vieną pilkapį 1948 m. iškasė Rokiškio krašto tyros muziejus (Medžiaga ten pat). Pilkapio vainikas kiek keturkampis 3x4 m didumo. Vainiko viduje aptikti 4 grūautiniai palaidojimai. Pilkapyje rasta gelež. išlenktas peilis piautuvo tipo, gelež. trumpas ir ilgas ietigalis rombine viršūne, žalv. pastorintais galais apyrankė ir žalv. trikampe kojele segė. Pilkapis datuotinas tuo būdu apie VI-ju šimtmečiu. Anksčiau čia yra buvusi didžiulė pilkapių grupė ^X (Plg. F.V. Pokrovskio Kauno gubernijos archeologinį žemėlapi).

Įdomi pilkapių grupė yra buvusi Kabliškėse. Šiuo metu miškelyje yra išlikę 3 apardyti pilkapiai. Tai nedidelės suplokštėjusios kalvelės, 4 m. diam. prie pagrindų apkrautos akmenų vainiku. Akmenys gana dideli. Vieno pilkapio akmenų pakraštyje pastatytas didžiulis akmuo, 70 cm x 110 cm. Pilkapiai kasinėti J. Žiogo.

Vėlyvesni pilkapiai neturi akmenų vainikų, supilti dažniausiai iš smėlio. Juose susiduriama su degintiniais palaidojimais ir gausia arklių apranga - balno kilpomis (Galminiai, Degučiai).

Plokštinių kapinynų pilnesnis išaiškinimo klausimas šiuose rajonuose liko atviras. Jų būta, neabejotinai, I-jo tūkstantmečio pabaigoje ir II-jo tūkst. pradžioje. Apie tai kalba aptiktas ~~na~~ksčiau kapas Degučių km., Obelių raj. ir ekspedicijos metu surinktos žinios apie kapinyną aptiktą Kraštuose, Dusetų raj. Čia beimant žvyra rasta žmonių griaučių, pentinių, siauraašmenių kirvių, kalavijų, žalvarinių antkaklių ir kt. Iš vietos gyventojų ^{ytas} ~~įgijome~~ vieną gelež. siauraašmenų pentinį kirvį.

Norėdami daugiau ar mažiau šį klausimą išaiškinti pravedėm badomąją nedidelę perkasą. E i k o t i š k i ū senkapio vietoje, Zarasų raj. Apie čia buvusi senkapį žinoma ^{buvo} (iš dirbinių esamų Kauno Valstyb. Dailės muziejuje ir paskelbtų spaudoje emaliuotų kabučių. Kapinyno būta įrengto neaukštoje kalvoje, apaugusioje pušimis, gulinčioje prie pat kolūkiečio Tvardausko sodybos. Kasant bulvėms rūsius buvo aptinkama nuo seno žmonių griaučių ir įvairių dirbinių. Greičiausiai čia yra būta IV-V-to ^{Gimnmečio} ~~amžiaus~~ plokštinio kapinyno. Pravedus 10 m. ilgio ir 3 m. pločio perkasą susidūrėm su maišyta žeme, pa-

skirais kaulais ir viena nejudinta kaukuole. Kaukuolė aptikta 54-60 cm gilumoje. Prie jos rasta gelež. yla su medino koto fragmentais ir iš abiejų pusių gulėjusiais žalvariniais antsmilkiniais. Antsmilkiniai padaryti iš atskirų, nevienodo diametro vielos žiedų. Vienų žiedų galai susukti į sraigėlę, kitų kiek smailėjantieji. Kaukolės dešinėje pusėje, smilkinio vietoje guli žalv. vielos žiedinis antsmilkinis siaurėjančiais galais, kairėje pusėje - skirtingo skaidumo 4 žiedų antsmilkinis. Tokie antsmilkiniai Lietuvoje nebuvo žinomi. Nebuvo žinomas ir jų dėvėjimo būdas bei chronologija.

Maišytoje žemėje aptiktas taip pat gelež. ietigalis ir siauraašmenis pentinis kirvis. Be to, anksčiau kapinyno vietoje bekasant bulviarūsius pil. Tvardauskas buvo radęs kaulinį adyklį, su pailga skylė arčiau buko galo, gelež. siauraašmenį pentinį kirvį, žalvarinę aukštais kūginiais galais antkaklę ir 12 žalvarinių "žiedų" - antsmilkinių. Visą tai atidavė ekspedicijai^x (Medžiaga Iatoriniai-etnografiniame muziejuje). Pagal išvardintus dirbinius kapinynas gali būti datuojamas ^{V. tūk.} ~~III~~ šimtmečiu. Senkapį vertėtų patyrinėti.

Šios žvalgomosios ekspedicijos metu gauta dirbinių iš vietos gyventojų ir iš Dusetų vidurinės mokyklos.

3. 1953 metų archeologinė žvalgomoji ekspedicija.

Vykdamas XIX-jo Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos suvažiavimo nutarimus, liečiančius Kauno hidroelektrinės

3. 1953 metų archeologinė žvalgomoji ekspedicija.

Vykdamas XIX-jo Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos suvažiavimo nutarimus, liačiančius Kauno hidroelektrinės statybos darbų išvystymą šiame penkmetyje, buvo suorganizuota archeologinė žvalgomoji ekspedicija. Ekspedicijos metu suregistruoti paminklai esantieji abejose Nemuno pusėse tarp Kauno ir Alytaus. Didžiausias dėmesys skirtas rajonui gulinčiam arčiau Kauno. Lankyti taip pat kai kurie archeologiniai paminklai Kaišiadorių, Žiežmarių ir Jezno rajonuose.

Ekspedicijos metu suregistruota apie 34 piliakalniai, 7 pilkapynai, 13 senkapių ir eilė sodybviečių bei stovyklų vietų. Surinkta nemažai archeologinės daiktinės medžiagos.

Tyrinėjame rajone aptikta eilė stovyklų bei sodybų vietų. Daugiausiai jų aptinkama kairioje Nemuno pusėje. Galima sakyti visa Nemuno slėnio kairė pusė nusėta puodų šukėmis. Daugiausiai stovyklų vietų aptikta Laumėnų kaimo smėlynuose. Čia surinkta nemažai puodų šukių, titnagų skaldos. Aptiktos stovyklų vietos galima datuoti II-ro tūkstantmečio prieš mūsų erą pradžia. Nemažai gyvenviečių pėdsakų konstatuota taip pat Šilėnų kaimo apylinkėse. Chronologiniu atžvilgiu jos bus žymiai vėlesnės. Joms visoms charakteringa lygiu paviršiumi lipdytinė keramika su stambaus žvyro priemaiša. Susidurta taip pat su žiestine keramika.

Deš. Nemuno pusėje aptikta titnago skaldymo vietų. Smėlyne esančiame tarp Rumšiškių ir Kapitoniškių vietovių aptikti du tokie titnago lizdai. Surinkta juose įvairių neapdirbtų skelčių, ir skaldytinių. Viename lizde rastas stambus skaldytinis ir 143 skaldos gabalai, antrame - 37 skaldos gabalai.

Tame ^{pat} smėlyne surinkta nemažai puodų šukių. Eilė gyvenviečių-
sodybviečių konstatuota prie lankytų piliakalnių.

Piliakalniai šiame rajone yra gana įvairūs ir skirtingi architektūrinėmis savybėmis bei chronologiniu atžvilgiu. Piliakalniai, kiek galima spręsti iš paviršiuje surinktos keramikos, o taip pat ir jų formos, šiame rajone jau buvo įrengiami nuo pat pirmųjų mūsų eros šimtmečių. I-jo tūkstantmečio mūsų eros pirmajai pusei galėtų būti skiriami nedideli piliakalniai įrengti atskiruose kalnuose. Tai nedideli savo išmieriomis piliakalniai, kuriuos galima būtų vadinti miniatiurinėmis tvirtovėmis. Vieni jų dar silpnai sutvirtinti, kaip Rokiškio km., Žiežmarių raj., kiti turi stiprius sutvirtinimus-pylimus, kaip Paukščių km. piliakalnis, Jezno raj. *ir kt.*

Šių miniatiurinių piliakalnių papėdėje kai kuriais atvejais konstatuota brukšniuotoji, rauplėtoji ir lygiu paviršiumi keramika. Tokie piliakalniai ypatingai vertingi klasiinės visuomenės susidarymo procesui pasekti.

Pirmojo tūkstantmečio viduryje ir kiek vėliau čia egzistavo jau didesnių išmierių piliakalniai, prie kurių yra išlikusios žymios sodybvietės ir laidojimo paminklai. Iš tokių pirmoje eilėje tenka atžymėti Migonių ir Mojsėjūnų piliakalnius. Prie tokių piliakalnių esančiose sodyvietėse, kurios visos be išimties ariamos, aptikta rauplėtosios keramikos, kuri vyrauja, taip pat brukšniuotos ir lygiu paviršiumi. Rasta taip pat deginto molio-tinko gabalų.

Nemažai piliakalnių yra įrengtų Nemuno krantų iškyšuliuose. Čia susiduriama su nedideliais piliakalniukais (Žiegždžiai, Samylai, Bačkininkėliai) ir su galingomis tvirtovėmis. ^(Lėšiniai, Vižginai, Pūnta, Dovainonys) Tokie piliakalniai greičiausiai priklauso II-jo

tūkstantmečio pradžiai ir yra vaidinę didelį vaidmenį kovoje su vokiškųjų šunriterių agresija.

Kai kurie šio rajono piliakalniai yra minimi ir rašytiniuose XIII-XIV ^{amž.} šaltiniuose (Alytaus, Pūnios). Šie piliakalniai turi dideles aikšteles ir gana stiprius fortifikacinius įrengimus -pylimus. Be to, strateginiu atžvilgiu jie yra sunkiai prieinami (Piliuona, Pūnia, Lašiniai, Vizginų ir kt.). Šie piliakalniai yra neabejotinai jau klasinės visuomenės laikotarpio atstovais.

Kai kurie Nemuno krantuose esantieji piliakalniai yra nugriauti, teišlikę tik jų fragmentai (Paveknės, Norkūnų, Piliuonos ir kt.), kai kurie dabar yra griuvimo stadijoje. Šiuo atveju pagalbos reikalingi Pūnios, Dovainonių ir Piliuonos piliakalniai. Skubų dėmesį archeologai turi skirti Piliuonos piliakalniui. Jo papėdėje yra didžiulė gyvenvietė, kurią Nemunas kiekvieną pavasarį griauna. Kultūrinis sluoksnis siekia čia iki 130 cm. ir yra išlaikęs savyje daug archeologinių dirbinių. Sprendžiant iš viršutinių sluoksnių keramikos Piliuonos ir Pūnios piliakalniai yra gana vėlyvi, greičiausiai apleistai XV amžiuje.

Kai kurie piliakalniai įrengti netoli buvusių neolitinių gyvenviečių. Tokių piliakalnių papėdėje aptikta daug titnago skaldos (Norkūnai, Poteronys).

Užliejamajame rajone ir jam gretimose apylinkėse aptikta taip pat pilkapynų. Be minėtų nedidelių pilkapių grupių prie Migonių ir Mojsejūnų piliakalnių, konstatuotas pilkapių grupės miške. prie Darsūniškio, o taip prie Rumšiškių. (Dovainonys, Kapitoniškės). Pilkapių grupė Kapitoniškėse pradėta tyrinėti ir 1953 m. ištirta 20 pilkapių^x (žiūr. Kapitoniškių pilkapiai).

Yra čia ir plokštinių kapinynų. Taip pvz. Mozūrų km. Nemuno krante yra vieta apkasta grioviu, kurioje gyventojai randa įvairių dirbinių. Ekspedicijos metu šios vietos artumoje rasta tik nemažai puodų šukių. Atrodo, kad čia yra vėlyvas senkapis.

Antrą plokštinių kapinyną aptikome smėlyne prie Rumšiškių. Čia išartame smėlyne, pakilioje kalvoje konstatuota 22 degintiniai palaidojimai urnose su įkapėmis. Kapinynas datuotinas XIV-XV ^{Gimtmečiu.} amžiumi.

Tenka atžymėti ir vėlyvą istorinį paminklą - didžiuolius pylimus esančius ~~ant~~ kair. Nemuno krantė-Šilėnuose. Vadinamieji redutai apima žemės plotą apie 400 m. ilgio ir 230m pločio, apsuptą grioviais ir pylimu. Tai greičiausiai XVII-XVIII ^{šm.} ~~amž.~~ kariuomenės stovykla.

Surinkta taip pat eilė atsitiktinių pavienių dirbinių^x ir žinių apie monetų lobius^x (žiūr. apie tai straipsnio gale)

Tie paminklai, kurie numatomi, kad jie atsidurs būsimos jūros dugne, artimiausiais metais bus tyrinėjami.

x x
 x

1953 metais pradėta rinkti duomenys ir apie akmens amžiaus stovyklas Merkio upės baseino rajone. Aplankyta apie 40 stovyklų vietų, kuriose surinkta nemažai titnaginių dirbinių, papildančių muziejų rinkinius ir akmens amžiaus klausimų nagrinėjimą^x (Ataskaita Istorijos ir teisės institute).

1948-1953 metais archeologinius tyrinėjimus organizavo Istorijos ir teisės institutas. Prie tyrinėjimų prisidėjo lėšomis ir žmonėmis Vilniaus Valstybinio Universiteto Archeo-

logijos-etnografijos katedros doc. istor. m.kand. R. Kulikauskienė ir visų kursų studentai archeologai. Kai kuriuos archeologinių tyrinėjimų darbus atliko Kauno valstyb. Dailės Muziejaus archeologai^x (Išžvalgė eilė piliakalnių buv. Kauno srityje ir vykdė Eigulių akmens amžiaus stovyklų tyrinėjimus. Medžiaga paminėtame muziejuje).

V. Svarbesnės žinios apie kitus archeologinius paminklus.

1948-1953 metų bėgyje gauta nemažai duomenų apie paskirus radinius. Kai kurie jų turi svarbią reikšmę archeologijos mokslui. Apie juos istorijos institutui suteikė žinių eilė kraštotyros muziejų darbuotojų, žurnalų-laikraščių redakcijos, studentai, kolūkiečiai, tarybinių įstaigų darbuotojai, universiteto, mokslų akademijos institutų darbuotojai ir kt. Pirmiausia tenka paminėti naujai aptiktus archeologinius paminklus.

1. Turlojiškės, Kalvarijos raj.

Durpyne kasant durpes randami degėsiai, gyvulių kaulų žmonių skeletai, kauliniai dirbiniai, akmeniniai kirvukai ir kt. 1949 m. į istorijos institutą pateko dalis rastų durpyne žmogaus griaučių ir du akmeniniai kirvukai su išgręžta skylė kotui. Rasta viskas apie 1,5 m gilumoje^x (žinios suteikė ir radinius institutui įteikė Marijampolės Kraštotyros muziejus). Be to, tais pačiais metais rastas ir kitas skeletas su eile kaulinių dirbinių. Prie jo aptikta stambaus rago su skylė kotui, apvalainis kirvis, ašmenų vietoje lygiai nupiautas ir tuščiaviduris.

Į jį buvo įstatomas akmeninis kirvukas. Drauge rastas ir kitas iš siauro ilgo rago kirvio formos įrankis su pailgai kampuota skylė. Ragas arčiau penties išlenktas, ašmenys siauri. Trečias dirbinys nebaigtas dirbti. Jis yra darytas iš elnio ar brėdžio siauros rago atšakos, tiesus, smailu galu. Prie storesnio koto pradėta piaustyti skylė ir nebaigta. Padarytas tik gražus pagilinimas - duobutė. Šis ragas yra labai svarbus kaulo apdirbimo technikai pažinti.

Aptikti radiniai rodo, kad čia greičiausiai yra aptikta neolitinė durpyninė gyvenvietė, kuri iki šiol archeologų neaplankyta ir netyrinėta.

2. Valatkiškės, Raseinių raj.

Kapinynas yra kalvoje, gulinčioje prie pat plento, jo kairėje pusėje vykstant į Raseinius. Čia būta didžiulio griautinio kapinyno, kuris beimant žvyrą yra suardytas. Atskirų palaidojimų yra išlikusių žvyrduobės pakraščiuose. Kapų duobės sampile konstatuoti žymūs degėsių kiekiai. 1950 m. ištyrūs vieną kapą žvyrduobės pakraštyje 130 cm. gilumoje aptikti žmogaus griaučiai ir prie jų rasta gelež. peiliukas, blogai išlikusi gelež. yla, keturkampė diržo sagtis, banguotinio rašto puodų šukių ir žalv. vielos gabalą.

Iš vietos gyventojų gauta žalv. pastorintais galais pasaginė segė, žalv. plačiu viduriu žiedas ir apskritinė žvaigždės formos segė su ataugomis. Kapinynas pagal rastuosius dirbinius datuotinas XIV-XV šimt.

3. Kairėnai, Vilniaus raj.

1951 m. rudenį vykdant ūkinius darbus smėlio kalvoje buvo aptikti du griautiniai palaidojimai galvomis į vakarus, 30 m atstume vienas nuo kito. Prie vieno iš jų rasta dvi didelės žalvarinės rankogalinės apyrankės, o prie kito dvi panašios apyrankės, lankinė žieduotoji segė su buožele virš įvijos ir keliasdešimt žalvarinių cilindrelių, kuriais buvo papuoštas drabužis. 1952 m. čia atlikti bandomojo pobūdžio kasinėjimai bet daugiau palaidojimų neaptikta. Rastas tik paskiras antsmilkinio žiedelis iš rombinio piūvio žalvarinės vielos.

Kairėnuose rastus dirbinius tenka datuoti IV° šimt. pabaiga - Va^o m. e. pradžia.

4. Žeimelis, Linkuvos raj.

Kapinynas aptiktas pačiame miestelyje tveriant tvorą prie bažnyčios. Apie 0,5 m gilumoje kasant tvoros stulpams duobes aptikta dirbiniai: dvi įvijinės apyrankės, du kryžminiai smeigtai su grandinele, šeši dideli žiedai, greičiausiai apyrankės. Dirbiniai rasti apie 1 m plote. Nurodoma, kad visas Žeimelio miestelis stovi kapinyno vietoje, nes kur tik kas kasa kokią nors duobę, ten aptinka žmonių griaučių ar dirbinių. Rastieji dirbiniai perduoti yra Šiaulių muziejui. Atrodo čia bus aptiktas senkapis X-XII šimtmečio. (Žinių sutekė Žeimelio liaudies švietimo skyrius. Raštas Istorijos ir teisės institute).

5. Rūdaičiai, Kretingos raj.

1950 m. aplankytas kapinynas, kuris 1940 m. vasarą buvo pradėtas tyrinėti. Kapinyno vieta pakili, iškasinėta apkasais. Paviršiuje surinkome eilę dirbinių: juostinių žalv. apyrankių ir vytinių antkaklių fragmentų, 2 miniatiurinius gintarinius karolius, 3 žalv. dvigubus karolius, segės lietine užkaba fragmentą, žalv. diržo skirstiklį ir kt. Be to, surinkta vėlyvos keramikos puoštos išpaustais paraleliais grioveliais, rastas gelež. kalavižo rankeno skersinis, gelež. įmovinis plačia plunksna ietigalis ir iš vietos gyventojų gautos dvi Romos monetos.^x (Medžiaga Istoriniai-Etnograf. muz. Vilniuje). Visa tai rodo buvus čia senkapį nuo pirmųjų mūsų eros šimtmečių iki XIII šimtmečio.

6. Tinteliai, Kretingos raj.

1950 m. ekspedicijos metu Kurmaičiuose gauta žalv. pastorintais šonais antkaklės pusė. Antkaklės dalis į galus siaurėja. Išorinis paviršius ornamentuotas skersinių rantelių grupėmis. Antkaklė rasta tarp akmenų.

7. Žalioji, Maišiogalos raj.

Žaliosios kaimo girioje aptiktas didžiulis smiltynas, kurio paviršiuje pastebėta daugybė puodų šukių. Smėlynas iš visų pusių apsuptas mišku ir pelkėmis. Šiaurės vakariniame pakraštyje ankščiau yra buvęs ežeras. Puodų šukės koncentruosi atskirais lizdais. Konstatuotos taip pat degėsių dėmės. Puodai lipdyti rankomis, storomis sienelėmis, rusvos spalvos. Molio sudėtyje yra žymi žvyro priemaiša. Paviršius beveik

lygus. Vietomis žymu tarsi silpni brūkšniai. Puodai buvę didelių išmierių, gana aukšti ir nežymiai per viduri išgaubti.

Smėlyne rasta titnago skeltė ir dvi akmeninių kirvių skeveldros. Visa tai rodo, kad čia turima reikalo su II-I tūkstantmečio pr. m. erą stovyklomis.

VI. Monetų lobiai.

1. Radviliškis.

1951 m. rudenį Radviliškio durpyne, esančiame priešais geležinkelio stotį buvo rastas didelis XVII ^{šimtmečio} ~~amžiaus~~ monetų lobis. Lobis rastas raunant kelmus, po vienu iš jų.

Dalis lobio pateko į instituto Istoriniai-Etnografinį muziejų. Dalis jo pasklido tarp vietos gyventojų, moksleivių, kita dalis liko pas radėją. Į institutą pateko ^{apie 4000} ~~6057~~ monetos. Jų tarpe keletas didesnių kaltinių vadinamų "jūrininkų monetų" didelis skaičius Zigmanto III, mažiau Kristinos, Gustavo Adolfo, Rygos solidų ir Danijos monetų. Monetų tarpe yra vien na Danijos 1650 m. auksinė moneta.

Lobio sudėtyje būta ir kitų daiktų. Į institutą pateko 6 sidabriniai samtelio formos šaukštai, sidabriniai keli kankalėliai ir sidabr. kryžiukas. Šaukštai radėjų apnaikinti. Visas lobis, greičiausiai, buvo pasleptas geros plonos drobės maišelyje, kurio rasta keli fragmentai.

2. Žeronys. Trakų raj.

1952 m. balandžio mėnesyje sodinant medžius iškirstoje biržoje, didelėje kalvoje rasta uždaras siauru kaklu juodas

II. Maneky loki'ai.

1. Kadui liokis

1951 m. rudenį Kadui liokio darypne, esanname pūibais
pasidulio staty, leuo rartas di'clis XVIII amžiaus maneky
is. dakis rartas po kelms raumant kelms, po uie nu kelms.

~~Kalio rudi'lyje~~ ^{instituta}
Dalis kalio patelo a i (Ysaiiniai- Cnagrafinis nesusijs. Dalis
partido tarp rutes gyventojis, makleinius, ~~hita dalis~~ ^{hita dalis} ~~partido~~ ^{partido} kalio
ija. hita dalis lilo pas rade'ja. } instituta patelo 6057 monetas
laipe d kelias di'clis di'clis nuz kaltimus uadi namy, jūrininku
mudy, ^{di'clis} ~~Dauguma~~ Maneky laipe di'clis ~~acoras~~ ^{marcius} ~~gra~~
manito III monety, manau Kristinas, Gustavo Adalfo, Rygas
di'clis u Janijes manety. Maneky laipe gra uina ^{Dauguma 1600 m.} ~~acoras~~
~~maneta~~ maneta.

Dalio rudi'lyje lute u hitu daktu. } instituta patelo 6
aliriniai sambelio farmos baublotai, sidabriniai heli kanka-
ai ir sidabi kuzinikas. Baublotai rade'ja appartiinti. Dalis
res kalis, greičiau'ai, leuo partipras geras plausos droles.
rudi'lyje, ^{kuris} ~~res~~ rarta heli fragmentai plausos ~~droles~~ ^{tradicines}
kalis datuodinas XVIII amžiumi.

2. Žuonys, Tralus raj.

1952 m. balandžio mėnesyje sodinant iš medius ioliristaje
Raje, di'clioje kaluoje rarta uddaras n'auue kalbe, j'eddas
duos puadas su muchio mis sidabrinėmis maneta
is. Dalis kalio partido gyventojis laipe. Dalis, apie 2300
manety gaus inst'jeru tiris institutas. drauže gauti
heli puado ~~fra~~ ^{gauti} gautai. Dalio rudi'lyje ligmentu
Kristinas, Gustavo Adalfo u kd. monetas.

Monety lakici

Raduiliškis

1951 m. derypne prieoais geležinkelio stotį po kelmu
 buvo rastos didelės monetos lakis, kurios rudytyje bei monetos
 randa 5 sidabriniai samdelio formos ocellistai (radyjys aptau
 pi), ? ~~gama stambes~~ lininio audinio (griozauriai
 maišilio) la galalcai, ? nedidelė sidabriniai stam-
 buikiai-kankalėliciai ir sidabrinis kuziūtas. (Galimas dalyka
 ad lakio rudytyje kuta ir daugiau dalyky. Čia minimi
 , kurios gaceli insttule.) Monety laipe aptauta didelius
 apatų, a kintų sidabrinis uad. „jūrininkus“ monetų,
 vairaus formaty ligmanas III monetų, nedidelis Kristinos
 Ursaus Adolfo, Rygos solidų ir danijsas monetų. Auina
 sa danijsas moneta aukrini. lakio rudytyje gauta
 iro ... monetų. Jus laipe⁴⁰ datis rugadi rdy.
 datis datuatinas XVII amšiumi.

Liberiškis
3. Kaujamiškis, Panevėžio raj.

Lakšas rastos Liberiškių Lazdynio ūkio ar
ariont. di 7 Jo daktis patalo; instituta. Lakšas sudėlis u
nesinama. Instituta gauta 28 lakšai grai u būtuos m 9
Ju laipe (si gmuato III u kirstinas? manetas. Lakšas lakš
rastas grai ai palimotame inde. Indas raktis u
kelias bulius patalo; instituta.

4. Dalinda, Širėmaris raj.

1953 m. archeologinis žvalgomas ekspedicijas medo
aplankytas pilielis, kuris rado savo raktis u
lakš. Jo širėmaris lakšas sudėlis 5 klq. , kas raktis, anas
pusmėdis. Lakšas patalo gmuato laipe. di daktis Jo daktis
pats raktis ekspedicijai s'lekti 24 Jono kasimėre
varimius raktis. Raktis nurodi, kad uina 4 mo
buoni aukštinė.

5. Dumbiškis, Kašadonius raj.

1953 m. kaimėjant pilkapius saucinauysis ka
nišire nei pat Dumbiškių patalo, kad mērtelės
beuo rastos XVI amžiaus lakšas, kuris patalo gmu
laipe. si gmuato Augusto raktis maneti
madybi ras Dumbiškių uiderimis malyklos ma
monetas ne adidauė.

Atskaitiniame laikraštyje ~~pažymėti~~ pažymėti glaudus ryšys su
RSMA istorijos materialinis kultūros institutu ir su Lietuvos Respublikos
sąlyginis respublikos archeologais. Ypač daug pagalba mumis sulauki-
mus didžiosios Gruzijos sardinis Markus archeologai ^{suorganizavę} (dalyvaujant
1948 m. archeologijoje dalyvavusių ekspedicijoje, o taip pat suorganizuo-
dami Sąlyginio paleolito archeologijos ^{skirsnio} plenumus. Pirmaus Sak-
numas įvykis 1949 m. Leningrade X), antrasis - 1951 m. Garduose.
Be to, lietuviniais metais instituto archeologai dalyvaujant GRSMA
istorijos materialinis kultūros instituto organizavimuose plenumuose
lietuvių archeologinius tyrimus atskaitams atlikti ir lietu-
viškus metus. Eilę jų buvo skaitami atskaitami paruošiami.

Ypač daug dėmesio instituto archeologai lietuviniais metais daga-
vėms lietuvių atskaitoms konferencijoms ir mažiems mokymams
parodas. Apie tyrimus lietuviniais metais nimažinti buvo
reformuojama spaudoje. Galbūt visi straipsniai ir konferen-
cijos. ~~1944~~

Atskaitiniame atskaitoje archeologiniai tyrimai dar išgauti dides-
niais. Jei apimtis dar nedidėjus lietuvinis rajonus, bus
pažymėti ir lietuviniai, pilus tyrimai. Tiesiog tyrimai bu-
vę lietuviški slavų - lietuvių ryšiai ir etnogenis paleolito
periodams.

G. Kublauskas
D. Fautauskas.

Grąžinti adrečiant Krasnaja Gvardija M.M.K., XL
1957 m.